Padělatelé pepře

Rodinný příběh

Monika Sznajdermanová

Monika Sznajderman: *Fałszerze pieprzu (Historia rodzinna)*

Kniha vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky

Translation © Irena Lexová, 2022
Copyright © by Monika Sznajderman, 2016
Copyright for *Mowa jednak złotem* © by Martin Pollack, 2016

ISBN 978-80-7511-708-3
ISBN 978-80-7511-709-0 (epub)
ISBN 978-80-7511-710-6 (pdf)

Tátovi – místo rozhovoru

Mým dětem už teď

Mým vnukům, až dospějí

Martin Pollack

Mluviti přece jen znamená zlato

Rodinný příběh. Tak jednoduše a nevinně zní podtitul knihy, v níž Monika Sznajdermanová vypráví o osudech svých blízkých. Ve skutečnosti mluví o dvou rodinách, židovské a polské, o rodině otcově a matčině, a vůbec to není příběh jednoduchý ani nevinný.

Jsou v něm dvě dějové linie, které souběžně plynou, nesetkávají se, ani se neprotínají. A můžeme mít dojem, že tu není nic, co by je spojovalo, kdybychom pominuli skutečnost, že lidé, o kterých je tu řeč, měli nad sebou totéž nebe a dýchali tentýž vzduch.

Monika Sznajdermanová představuje dva různé do sebe uzavřené světy, které toho navzájem o sobě moc neví, a ještě míň by chtěly mít spolu co do činění.

Na jedné straně je to židovská Radom, město rodin Grunbergů, Blatů, Flamenbaumů, Sznajdermanů a Hubermanů, jejichž krev proudí v Moničiných žilách, „obyčejných lidí bez dějin", jak o nich sama mluví. Potom je to židovská Varšava, kam se přestěhuje její dědeček. To, že Izaak Sznajderman, jehož doma nazývali Icykem, opustí rodnou Radom, aby ve Varšavě vystudoval medicínu, znamená jednoznačný rozchod s rodinou a tradičním židovským prostředím. Od této chvíle se lékař Sznajderman bude jmenovat Ignacy.

Na druhé straně je tu polská část rodiny (matčini příbuzní – šlechta), majitelé venkovských statků, podnikatelé, inteligence – a vše, co se s tím tehdy v Polsku pojilo: velkostatkářský život, varšavská honorace, někdy i zanícený, přepjatý patriotismus často spojený s agresivním antisemitismem.

Dějiny rodiny a současně dějiny 20. století, „století extrémů", jak je nazývá britský historik Eric Hobsbawm. Století ve stínu dvou velkých totalitních režimů, které téměř uvrhly Evropu do propasti. Stalinismus stejně jako nacismus po sobě v Polsku zanechal krvavé stopy, ale obzvlášť národní socialismus se tu rozběsnil tak krutě, jako nikde jinde. Zakusili to především Židé. I většina členů autorčiny židovské rodiny padla za oběť vyhlazení. Její otec se jako jeden z mála dokázal zachránit. Z polské rodiny přežili všichni. Rovněž tato katastrofa oba tyto světy rozděluje.

Monika Snajdermanová po mnoho let vede nakladatelství a vydává i mé knihy v polském překladu. Jsem jí za to vděčný, je totiž neuvěřitelně kompetentní vydavatelkou a dobrou přítelkyní, nejlepší, jakou si autor může přát. To, že se teď sama rozhodla napsat knihu, považuji za obdivuhodné. Bylo k tomu zapotřebí hodně odvahy, poněvadž příběh, který nám nabízí, je velmi osobní, téměř intimní. Každý rodinný příběh je soukromou věcí a je zapotřebí v sobě leccos překonat, aby ho člověk napsal a zveřejnil, protože zveřejněním se odhaluje mnohé z toho, co bychom si raději ponechali pro sebe. V tom spočívá podstata rodinných příběhů, z nichž se stává literární dílo.

Literární interpretace rodinných příběhů je pole, na němž se rozvíjejí různé žánry: od beletristických a dokumentárních forem až po hybridy, jež se nedají přesně zařadit do té či oné kategorie. Práce na tomto poli – rozkrývání minulosti prostřednictvím rodinných osudů, hledání důkazů a stop předešlých generací, dopisů, dokumentů a fotografií, abychom je lépe pochopili a zrekonstruovali příběhy popisovaných osob – se zpravidla ukazuje jako časově náročná a vyžadující mnoho úsilí. Nezřídka je to bolestný úkol a někdy se jeví jako opravdové utrpení. Vím, co říkám, sám jsem se

o tom přesvědčil, když jsem pracoval na knize o mém otci, Rakušanovi, který se během svého působení v SS a gestapu stal vrahem.

V případě Moniky Sznajdermanové máme samozřejmě co dělat s úplně jinými, řekněme diametrálně odlišnými okolnostmi, ale umím si představit, že se občas cítila stejně. V každém případě je těžké popisovat vlastní rodinu a příbuzné, jimž vděčíme za krásné, šťastné dětství a kteří nám prokázali tolik lásky. Dlužíme jim vděčnost a loajalitu i tehdy, když s nimi například nesdílíme jejich politické či společenské názory anebo je rázně odmítáme. Může to vést k vnitřním konfliktům a jisté rozervanosti, které nás nezřídka mohou doprovázet po celý život a jež je těžké překonat, podaří-li se nám to vůbec. V mnoha případech zůstává pocit bezradnosti a zklamání, občas i zrady. Slova o kálení do vlastního hnízda se zde zdají být neopodstatněná, ale něco na tom je. Snažíme se provést radikální řez, jednou provždy se odtrhnout od rodiny a vypořádat se s ní, jenže to nedokážeme. Krev není voda, jak praví staré přísloví, s tím nic nenaděláme, rodinná pouta jsou sice neviditelná, ale nejsou o nic slabší, vytvářejí blízkost a závislost, před nimiž se marně chceme bránit.

Nemůžeme si vybírat matku ani otce, babičky ani dědečky, nemůžeme se od nich osvobodit a jejich stíny se nedají zahnat.

To se rovněž týká lidí, které jsme nikdy nepoznali, předků, o nichž často víme jen to, jak se jmenovali. Dokonce neznáme ani jejich tváře, nevíme, čím se zabývali, kdy přesně žili. Nevíme o nich téměř nic. Dozvědět se o nich něco více vyžaduje dlouhé bádání, které mnohdy k ničemu nevede, poněvadž všechny stopy se už dávno smyly a zanikly. Občas nám ale štěstí přeje: něco se neočekávaně objeví, najdou se fotografie nebo jiné dokumenty, a najednou lidé, kteří doposud byli jen prázdnými jmény, získají tvář a doslova ožijí.

Taková šťastná náhoda se přihodila Monice Sznajdermanové, když se k ní z Ameriky nečekaně vrátily fotografie jejích židovských příbuzných, kteří je tam poslali před válkou, aby tamější rodině ukázali, jak dobře a bezpečně se jim žije v Polsku. Fotografie představující prarodiče, otce a jeho sourozence, obraz

bezstarostného dětství, které vpádem Němců do Polska tak zčistajasna a nepochopitelně skončilo. A také porážku civilizace, kterou přinesl holocaust. Vidíme na nich elegantně oblečené lidi, děti a dospělé, rozesmáté, pobavené i lehce flirtující lidi, kteří mají své sny a ambiciózní plány. V jejich obličejích nic nenaznačuje hrůzné prožitky, které je vbrzku postihnou, jenže když si tyto fotografie prohlížíme dnes, víme, co potom nastalo.

Víme, jak skončí, víme, že ti ještě donedávna vážení občané budou najednou zbaveni všech práv a budou štváni jako zvěř. To potkalo i Moničiny příbuzné. Také víme o pronásledováních a jednotlivých případech vraždění Židů v Polsku i po roce 1945 – tentokrát to dělali jejich sousedé. Ani toho není Monika Sznajdermanová ušetřena – musí popsat otřesnou událost, jejíž obětí se stal její příbuzný.

Autorka si vytyčila za úkol prozkoumat osud vlastní rodiny či přesněji: obou dvou svých rodin, a sesbírat doslova všechno, co se o nich mohla dovědět, dokonce i to, co bylo zdánlivě bezvýznamné, aby zachránila své blízké před zapomněním a uchovala rodinnou historii v paměti. Monika Sznajdermanová se odvolává na slova britského historika Tonyho Judta: „Židovství se ve značné míře omezuje na vzpomínku na to, co kdysi znamenalo být Židem. Ze všech rabínských příkazů má největší platnost a nejvíc vyniká *Zachor!* – Pamatuj!"

Vzpomínat a pamatovat si. To se týká i příběhů a osudů členů autorčiny polské větve rodiny. Příběhy obou rodin položené vedle sebe – nebo lépe jeden na druhém, jako dva různé obrazy, fotografie různých osob zachycených na různých místech – představují výstižný, přesvědčivý obraz dějin Polska 20. století. Nic se tu nezamlčelo, žádná krutost ani lidská podlost. I ty autorka popsala a důkladně zdokumentovala.

V takových případech se vždy nabízí otázka: proč se dějiny ubíraly tímto směrem? Proč se lidé chovali tak a ne jinak? Proč se jedni provinili a jiní ne? Proč někteří tváří v tvář katastrofě, která se dotkla jiných, zůstávali lhostejní a odvraceli hlavy? Vždy za tím stojí otázky o vlastním původu, o vlastní identitě.

Přirozeně víme, že na tyto otázky neexistuje přesvědčivá odpověď a že ani existovat nemůže, přesto si je však musíme položit, i když nám to připadá nesmyslné. Víme, že události nemůžeme vrátit zpět, ale cítíme, že je naší povinností se přinejmenším ptát po jejich smyslu. Monika Sznajdermanová také nenachází jednoznačné ani vyčerpávající odpovědi, její kniha je jednou velkou otázkou: „Proč?“

Než autor začne vyprávět svou rodinnou historii, zamyslí se, proč to vůbec dělá. Zda by nebylo pro náš duševní klid lepší nechat některé věci na pokoji a přejít je mlčením? Zda by nebylo moudřejší tu či onu osobu ponechat ve vlídném (anebo i rozpačitém) zapomnění? Koneckonců, nikdo po nás nemůže chtít, abychom pronikli ke všemu a všechno, bez výjimky, odkryli, i ty nejčernější skvrny a nejtragičtější kapitoly minulosti. Nebo ano? Možná je to naše povinnost? Přestože přísloví praví – mluviti stříbro, mlčeti zlato?

Monika Sznajdermanová se rozhodla pro stříbro, pro otevřenost, kterou nepochybně a bez nadsázky můžeme nazvat nekompromisní. I vůči sobě. Tím si zaslouží náš bezbřehý obdiv. Vyprávění o její židovské a polské rodině je literárním dílem a současně významným historickým dokumentem. Je to jako kapka, v níž můžeme spatřit celé moře. Monice Sznajdermanové se povedlo na malém, úzkém výřezu rodinné historie zachytit tragické dějiny Polska 20. století, jejich ponuré stránky, ale i hodně veselých okamžiků.

28. 9. 2016

***

Mou nejstarší vzpomínkou z dětství je kuchyně a právě kuchyňský stůl. Okno činžáku vedlo na dvorek se studnou v centru města na Okružní ulici ve Varšavě. Stůl stál pod oknem, a pokud si pamatuji, seděli jsme u něj v neměnném pořadí: na levé straně otec, vedle něj já, v čele stolu matka, zprava od okna matčina matka čili babička Maria, vedle ní pak – podle toho, který byl zrovna den – dědeček, nějaká sestřenice nebo teta z mé početné polské rodiny. Stůl byl pokrytý květovaným ubrusem z voskovaného plátna. V kuchyni byla tma a vždy se v ní svítilo, protože na dvorek se studnou nedopadalo slunce. Nad stolem se zase vznášelo nehybné napětí patrné i pro dítě. Otec toho mnoho nenamluvil, v podstatě mlčel, v rozhovoru měla navrch babička. Hned s jejími prvními slovy začaly vzduchem poletovat jiskry a následovaly malé elektrické obloukové výboje. Matka pak urovnávala hádky.

Ta nejurputnější – a pravidelně se opakující – se týkala jídla. Díky babiččiným přátelským kontaktům s emigrací v zahraničí jsme dostávali hromadu balíčků od jejích nespočetných bělogvardějských přítelkyň žijících ve Francii a v Anglii. Byla jsem špatný jedlík a na našem stole se objevovaly potraviny, které v Polsku za Gomułkovy vlády nikdo neznal. Nejvíc jsem si zapamatovala ty nenáviděné, nad nimiž jsem se nejvíc natrápila: nachově zbarvená

treska s kapary v bešamelové omáčce, mozečky v malých žáruvzdorných formičkách, pečené banány (zatímco dítě toužilo po čerstvých, ale sehnat je hraničilo se zázrakem), jakési podivné zapékané jídlo s chřestem a čekankou (babička tomu říkala *gratin*), všechny v příšerném bešamelu a k tomu ještě mastné a mdlé olivy. Byla jsem přesvědčena, že se tak jí v každé domácnosti, takže když jsem jela na svůj první tábor do Świdru, požádala jsem udivenou vychovatelku, aby mi právě tahle jídla nedávali.

Když jsem tedy seděla nad talířem plným toho či jiného zapékaného jídla, polykala slzy a čekala, až budu moct zbytky jídla zahrabat v květináči s citroníkem stojícím na balkoně (ach, proč nesmím jako jiné děti jíst tlusté maso, mrkev s hráškem a brambory s omáčkou ve školní jídelně lákavě vonící po obilné kávě a mokrém hadru?), vmísil se do toho otec a nastoupila jediná výchovná lekce, kterou mi dával. Pamatuji si, co tehdy říkal: „Když jsem byl dítě a nechtěl jsem sníst něco na snídani, dostával jsem to k obědu, a když jsem to nesnědl ani na oběd, tak k večeři." Po tomto projevu vždy odešel z kuchyně. Zapamatovala jsem si ta slova, protože jsem už jako dítě vycítila tehdy nepochopitelný rozpor mezi otcovou náhlou krutostí a jeho obvyklou mimořádnou shovívavostí.

Teprve o mnoho let později jsem pochopila, jak silně byla vzpomínka na tu zásadu spojena v jeho mysli se vzpomínkou na domov a matku a s vírou, že právě tato její výchova mu později umožnila přečkat hlad v koncentračních táborech. V rozhovoru s Barbarou Engelkingovou o své matce řekl: „Byla velice důsledná a rozhodná. Dbala, aby se snědlo vše, co bylo na talíři. Když jsem trval na tom, že něco nesním, dostával jsem stále totéž jídlo. Někdy to trvalo i několik dní – dokud jeden z nás neustoupil. Tenkrát jsem se naučil jíst všechno, což se mi později, v době hladu, hodilo."

Ano, tehdy jsem ničemu nerozuměla.

Bývaly chvíle, kdy můj otec ožíval. Bylo to tehdy, když naši domácnost zaplavily vůně zahraničních cigaret, prášku na prádlo a parfémů, když vzduchem začala létat slova jakoby polská, ale vyslovovaná s jakýmsi neznámým, tvrdým přízvukem, kdy se objevovalo slovo Židé a různá cizí jména – Fela, Frania, Stefa, Rózia, Stach… Také padalo Korczakovo příjmení, ale ne v kontextu nesnášeného *Krále Matýska*, v jediném, v jakém jsem ho tehdy

znala. Poněvadž bratranec mého tatínka Stanley Robe (ještě před odjezdem z Polska Stach Rozenberg) byl předsedou australského výboru, který nesl Korczakovo jméno. Když přijeli na návštěvu, chodilo se s nimi všemi na večeře do hotelů – v Grandu do Malinového sálu, v pozdějších letech do hotelu Forum (kuchyně tam nebyla tak dobrá, jak se říkalo, i číšníci byli arogantní) a po jejich odjezdu jsem musela povinně podepisovat nespočetné pohlednice pro „milou Stefu", „milou Felu" a „milého Stacha". Jako odpověď nám chodily v balících s barevnými známkami další medvídci koala a klokani ve všech možných provedeních: jako plyšové hračky, trojrozměrné známky, popelníky, přívěsky a tácky pod skleničky. V raném dětství jsem si představovala, že Austrálie, odkud k nám přijížděli naši příbuzní, je patrně částí Polska, jeho jakási vzdálená, zámořská kolonie.

Proto jsem se neptala, jak se tam ocitli, co se stalo, že počátkem dvacátých let společně nastoupili na parník a odpluli do Austrálie. Proto jsem to ani nespojovala se skutečností, že jako jediní přežili válku a jako duchové ze ztraceného světa se svými jmény, příběhy a podivným přízvukem mohli navštěvovat naši kuchyni na Okružní ve Varšavě. V dětství mi to vše připadalo přirozené. Věděla jsem, táto, že tvůj dědeček Selim měl bratra Józefa, který v roce 1896 bydlel ve Varšavě na Svatojiřské v čísle 30 a podle *Ilustrovaného kalendáře Józefa Ungra na přestupný rok 1896* byl pomocníkem soudního advokáta. A že onen Józef měl syna Adolfa a vnuky Stacha a Irenu. A ti že potom také měli několikero dětí. Že sestra tvého dědečka, Salomea, se vdala za Leona Czapnika a měla s ním tři dcery a syna: Felu, Róziu, Stefu a Zygmunta. A že se ty děti také potom vdaly nebo oženily a zase měly hodně dětí, takže mé dětské přesvědčení, že v Austrálii bydlí Poláci (ač nějací jiní než v Polsku), bylo v jistém smyslu opodstatněné. Představovala jsem si, že ti divní Poláci Nepoláci bydlí v buši mezi klokany a medvídky koala, a věděla jsem, že se nazývají Židy. Ten exotický shluk pojmů a obrazů – Austrálie, Židé, buš, klokani a medvídci koala – mě bude provázet po celé dětství.

Penzion paměti

Tak tedy mrtví se vracejí.
W. G. Sebald, *Vystěhovalci*

Je ho čím dál méně. Předává světu dílek toho, co mu vzal svou více než devadesátiletou hmotnou přítomností. Pláště mu jsou stále volnější. V pokoji je jakoby více místa. Odchází nerad. Mizí. Jako oni všichni.

Chtěla bych ho chytit za rukáv a nikdy nepustit.

Čím jsou místa, která ztratila svou paměť? Která lidská paměť pomíjí, kterých se přestane dotýkat? A co je to za rozmařilou paměť, která si pluje v oblacích místo toho, aby přivolávala dějiny?

Místa, o která paměť nepečuje, umírají. Stávají se bizarní a zdivočelá, zarostlá býlím zapomnění. Jako ten zalesněný opuštěný kousek země mezi domy v Miedzeszyně u Varšavy.

V rozhovoru s Barbarou Engelkingovou, táto, ses omlouval: „Jednoduše jsem musel zatáhnout plentu za tím, co bylo, abych se nějak přizpůsobil tomu, co nastalo později. Ty dva světy byly neslučitelné. A potom jsem se už do toho ‚dřívějšího' nemohl vrátit. /…/ Asi jsem, možná podvědomě, zavřel dveře do minulosti. Byl to takový obranný reflex. Pak už jsem je nedokázal otevřít."

Jak se cítíš teď, když se ti vracejí: tváře, události a místa? Když se po téměř sedmdesáti letech vkrádají v noci jako zloději, aby tě

oloupily o tvůj klidný sen? Doteď klidně čekaly, stěsnané v čekárně paměti, teď se však bezohledně roztahují.

Začalo to před třemi lety dopisem ze soudu. „Obvodní soud pro Varšavu Pragu – Jih informuje pana Marka Sznajdermana o soudním líčení. Věc se týká parcely o výměře půl druhého hektaru č. … Varšava – Wawer." A fotografie a na nich les, a kus pozemku mezi vilami u Varšavy. Polámané větve, malý palouk uprostřed borovic a bříz. Jediné stopy lidské činnosti tvoří vyšlapaná cestička vedoucí zkratkou k železniční trati a hromádky chrastí.

Netušil jsi, oč jde. Ne, není tam žádný tvůj pozemek. Všechno se po válce prodalo, všechno se dostalo do cizích rukou. Takže už nic nezbylo. Nejraději bys řekl, že to ani neexistovalo.

Ale na předválečných fotografiích to místo žije. Stojí tam velký dřevěný patrový dům. Je to vila Zátiší zvaná také vilou Rozenbergovou. Dne 19. dubna roku 1929 byla v časopise *Nasz Przegląd* otištěna reklama: „V penzionu G. Rozenbergerové v Miedzeszyně (vlastní vila, elektřina) ordinace vedena Dr. medicíny I. Snajdermanem. Ozařovací lampa, solux, diatermie, elektroléčba, sluneční lázně. Telefon do penzionu: Příměstská Radość 2." Od tohoto okamžiku se podobná reklama objevuje pravidelně, dokud penzion nepřevezme tvoje matka Amélie a nezačne jej propagovat sama jako „Penzion doktorové Sznajdermanové, dříve G. Rosenbergové v Miedzeszyně, Rosenbergova vila. Informace na místě nebo telefonicky, Příměstská Radość 2."

G. Rozenbergová – příjmení jednou psané se „s", jindy se „z" – je tvoje babička a moje prababička Chana Gitla, za svobodna Weissbaumová, domácky zvaná Guča, a polsky Gustawa. Doktor medicíny I. Sznajderman je, táto, tvůj otec Ignacy, lékař neurolog. Kromě nájmu za pokoj, což dělá od čtyř do šesti zlotých za noc, platili letní hosté obecní i hotelovou daň ve výši dvacet až třicet grošů za jednu osobu a den.

Rozenbergova vila je tedy pohodlný dům s elektřinou, poskytující moderní léčebné metody. Pyšní se zasklenou terasou a verandou určenými k letnímu odpočinku, takzvanému zotavení. Veranda je prostorná, stojí na ní keramická nádoba s palmou. Terasa je také prostorná, na fotografiích se na ni vešla celá rodina. Dům má spirálovité, bohatě perforované zdobení balkonů

1. Amelka
2. Morris
3. Dorotka
4. Natek
5. Your Father's brother?
5. Marek
6. Your Grandfather
7. Gutcha
8. Henio - Amushu
9. Your father
10. Ruszha

Wiesiek - 1980.

a lehkou konstrukci, typickou pro příměstské varšavské vily. Jako většina podobných staveb má pravděpodobně skeletovou dřevěnou konstrukci a je postaven z borovicového dřeva. Stojí na zalesněném palouku, skrz stromy prosvítá slunce. A tak už to zůstane, tak se mi to pokaždé vyjeví: pamatuji si jen slunečné dny, opravdu, i když vím, že kvůli tomu, že tvůj strýc Henryk, a současně rodinný fotograf, vytahoval svůj rodinný fotoaparát pouze v tyto dny.

„Vyřezávané verandy skryté mezi jasmínovými keři a okenice s vykrojenou hvězdou, obrostlé psím vínem, rovně zastřiženým kolem zárubní, aby mohlo dovnitř světlo. Žebříčkovitá zábradlí, věžičky, špičaté jehlice na šupinaté střeše, s kohoutkem nebo bez. A když ne s kohoutem, tak s korouhví. Zasklené verandy, odpočívárny, výkřik tehdejší módy. Vysoké, suché pokoje s velkými okny, prosluněné, pro křesťany a izraelity, nemocné na prsa. Byty letní i zimní, v přízemí i v patře, ceny přijatelné. V patře levnější, protože tam se musí šplhat po schodech, ale zato je tam útulněji. Vše dle přání, pro pacienty a letní hosty všechen komfort, elektřina, vany, sprchy, horká a studená voda," rekonstruuje zdejší svět Piotr Paziński.[1]

Nevím a ty, táto, taky nevíš, kdo ten dům vlastně stavěl. Pravděpodobně byl postaven hned po válce, asi začátkem dvacátých let, jedním z mnoha tesařů, kteří se inspirovali stylem Michała Elwiry Andriolliho. Zámožná a hodně asimilovaná rodina Rozenbergových pocházela z Varšavy. Nevím přesně kdy a proč se Gustava rozená rozená Weissbaumová a Selim Rozenberg rozhodli přestěhovat do Miedzeszynu. Stejně tak nevím, proč jejich dům není uveden v reklamním prospektu *Letniska falenickie* z roku 1938. Vždyť ten dům existoval, podobně jako existovali tví dědečkové a další velká rodina (dědeček Selim měl staršího bratra Józefa a sestru Salomeu, babička Gustawa měla bratry Jerzyho a Maurycyho a ještě sestru Rózu), a tvůj introvertní, nesmělý otec byl dokonce členem revizní komise Společnosti přátel Miedzeszynu vzniklé v roce 1925 se sídlem na ulici 11. listopadu číslo 5. Dům existoval a tvoje matka Amélie se ráda fotila na jeho pozadí. Na fotografii z roku 1925 je její rukou připsáno: „Dále za mnou je náš dům. Nepoznala bys ho, protože sousedův plot byl postaven před nedávnem. Miedzeszyn, červenec 1925." Ta fotografie a ty

reklamy jsou jedinou hmatatelnou stopou. Jinak by tomu člověk nemusel věřit.

Protože dnes už tam plot není, a není ani Amélie, jíž doma říkali Mata, narozená ve Varšavě 15. ledna roku 1904. Amélie plná života, na fotografiích vždy ve fantastických pózách, v bílých nebo barevných šatech, občas přímo vymóděná, s tebou a tvým mladším bratrem Albertem, jemuž říkali Aluš. Není tu tvůj dědeček Selim Rozenberg a jeho žena Chana Gitla rozená Weissbaumová (občas psáno jako Wajsbaumová), ani jejich synové a tví strýcové, fotograf Henryk a Natan, zdrobněle nazývaný Natek.

Přežili pouze na těchto fotografiích. Fotografiích zázrakem zachráněných, pečlivě uchovaných a tobě, táto, zaslaných z Ameriky jen před pár lety. Spolu s dopisy a tím šedivým, plátěným, vyšívaným ubrouskem, který pro oblíbenou sestřenici ještě před válkou vytvořila Amélie. Historie osudu těch fotografií, jež za mořem ušly vyhlazení – a protože Amélie ráda psala a měla ráda svou sestřenici, s níž se chtěla podělit o svůj životní příběh –, zachovaly se v neporušeném stavu a potom díky překvapivé a zázračné výkonnosti americké a polské pošty nás nalezly a vrátily se k tobě po téměř sedmdesáti letech – je symbolickým příběhem ze života ve světě před holocaustem. Na opačném pólu jejich neporušenosti, jejich nedotčeného stavu, se totiž objevují ty nemnohé fotografie z holocaustu, které vůbec přežily – fotografie, jak píše Jacek Leociak, „poškozené, natržené, ztmavlé, přelomené“, které prodělaly něco mezního a nevyjádřitelného, už jen svým vzhledem svědčí o vyhlazení. Prohlížíme-li je dnes s odstupem času, stávají se jeho stopou, „jakýmsi zvláštním otiskem světa, jako otisk šlápoty v písku či posmrtná maska“. Hlas těchto poškozených fotografií je hlasem, když ještě jednou ocituji Leociaka, „ztišeným, zastřeným a usouženým, mnohdy sotva slyšitelným a sotva rozeznatelným“, promlouvajícím k nám „přerušovaným, útržkovitým“ způsobem, poněvadž i fotografie ve svém narušení a znetvoření manifestují nemožnost představit si onu skutečnost. „Nic se nepodobá tomu, co bylo tam a tehdy, takže deformace se ukazuje jako jediná možná forma reprezentace. /…/ Deformace, která sama v sobě odhaluje dotek oné skutečnosti.“

Miedzeszyn, lipiec, 1925.

Koło mnie dalej jest nowy dom. Nie poznałabyś, bo parkan sąsiada niedawno postawiony.

(To pisała mama)
F.

LEONAR
5921

Fotografie z Miedzeszynu promlouvají jiným hlasem, zvučným a radostným. Jejich svědectví nenarušil holocaust ani čas. Na těchto fotografiích je tvůj dětský svět světlý, slunný a vlídný. Jsi obklopen velkou, šťastnou, mnohageneračních rodinou. Tisknete se k sobě, děláte hlouposti, smějete se. Je ve vás hodně vřelosti a lásky. Bylo by pro mne snadnější, kdyby tomu tak nebylo? Tady sedíš dědečkovi Selimovi na zádech, a v pozadí se zelenají nějaké keře, asi škumpa (je srpen roku 1930, jsou ti tři roky), tady zase – 3. ledna roku 1928 – ve velké bílé čepici pózuješ na snímku pořízeném na verandě v Améliině náruči. V létě roku 1936 sedíte na lavičce ve Śródborowě – Amélie uprostřed, vy dva s Alušem se k ní choulíte. Amélie má květované šaty, ty držíš koloběžku a Aluš hladí kočičku. Pod lavičkou leží pohozená dětská lopatka. Máte stejná pruhovaná trička a úplně stejné stopy po sandálcích na opálených bosých chodidlech. Od těch stop nemohu odtrhnout oči. Jsou jakoby kvintesencí pomíjivosti a ještě víc zvýrazňují pomíjivost dávné chvíle. Zmizelé a zároveň i navždy zachycené v cizím záběru. Poněvadž v tom právě spočívá kouzlo fotografie.

Také vás vidím, jak sedíte s Alušem spolu, každý po jedné matčině straně. Tisknete se k sobě na tvrdých sedadlech lokálky viselské dráhy („Viselská‘. Tak se jí doma vždy říkalo," vzpomíná Piotr Paziński. „Ne ‚otwocká‘, ale ‚viselská‘. Nebo jenom ‚dráha‘." Nastoupíte ve stanici Varšava Hlavní nádraží, „elektrický pohon, vlaky v létě co 15–20 minut, cena jízdenky ve 3. třídě – 0,80 zlotého", nebo na stanici Gdaňské nádraží – poblíž místa, z něhož o pár let později tvůj otec a bratr pojedou na smrt. Ale o tom až později, protože teď Aluš, přivinutý k matce, jede za letního slunečného dne ne do Treblinky, ale do Miedzeszynu, kde vás na peronu očekává otec. Určitě jste také někdy jezdili „lokálkou" – úzkokolejkou ze stanice Varšava – Kierbedziův most, „v létě co půl hodiny, cena jízdenky 3. třídy – 0,80 zlotého". Možná, že jste se uvelebili na pohodlných měkkých polštářích první nebo druhé třídy a v rukou jste měli ne obyčejné jízdenky, ale ty zelené nebo modré, jenže v mých představách, neznámo odkud se vzaly, jedete právě třetí třídou, silně přivinuti k sobě na dřevěné lavici. Ve vlaku jste jedli makovky. Po příjezdu jste si vzali drožku.

Občas, hádám, vás Natan bral z Varšavy svým novým autem. Jeli jste přes Vislu po Poniatowského mostě a potom dlážděnou soutěskou Grochowské jste jeli do Wawru a Zastowa – od Wawra vedla jen polní cesta. Anebo Miedzeszynskou podél břehu Visly a přes Zbytky. Tam už byla asfaltová cesta.

Potom vás vidím, jak společně jdete pro čerstvou zeleninu na trh u Sosnové. Anebo odeslat pohlednice na poštu na ulici 11. listopadu. Pro kosmetiku a předměty domácí potřeby navštívíte sklad drogistického a zdravotnického zboží Tadeusze Sikorského, sousedícího s poštou. Dále vidím, jak se procházíte po vonících borových lesích a písečných březových hájcích. Jak si hrajete s míčem na slunných paloucích. Nedaleko Falenice míjíte Židy pohroužené do četby svatých knih. Kolem nich si hraje hromada tradičně oděných dětí. Mezi domy se pasou kozy, jejich mléko je dobré pro nemocné tuberkulózou a kojící matky. „Kozy oškubaly akátové keře, okusovaly zelenou kůru až na bílé dřevo, zpod mechu vyšlapávaly písek. Ty končiny byly vždy suché," vzpomíná v *Jiné straně* další stálý návštěvník penzionů nacházejících se u železnice, Bogdan Wojdowski. Občas se za teplých dnů koupete ve Visle, je to od domu jen půldruhého kilometru. Musí se ale dávat pozor na nebezpečné víry. Pro větší nákupy jezdíte do Falenice na čerstvě vydlážděnou Kupeckou ulici. A také k vám někdy jako do Henového Michalinu a jiných letovisek ležících podél železnice „přijížděli s těžkými koši obchodníci z Otwocka a Karczewa. Židovky a Nežidovky přinášely slepice a různé druhy ovoce a už zdaleka provolávaly, s čím jdou." Přijížděl i holič, zmrzlinář s vanilkovou zmrzlinou a cukrář až z Otwocku s krabicemi plnými křehkého cukroví, a těsně za nimi se táhl pestrý a hlučný houf žebráků.

Jsem zvědavá, jaké jste měli vztahy se svými polskými sousedy. Udržovali jste je vůbec? Pochybuji. Poláci se raději přátelili s asimilovanými židovskými rodinami, a pokud ano, ráda bych uvěřila tomu, že to nebyli vaši známí a vaši sousedé, kdo s povozy uháněl rabovat domy v Otwocku, Falenici a Miedzeszyně po likvidaci tamějších ghett v roce 1942. Že to nebyli vaši známí ani vaši sousedé, kteří vyráželi okna a dveře, kradli oblečení, stolní soupravy, postele a nábytek. Někde, nepamatuji si už kde, jsem našla seznam polských rabujících, kteří běhali po osiřelých ulicích

Dziadzio i Marek

Chicoszczyn
Sierpień 1930r.

3. I. 28.

Na werandzie.